

การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรม
วัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น
The Intellectual Development in the way of Buddhist
Ethics of the Meditation Center of Probannontan Temple,
Naimaung Sub-District, Maung District, Khonkaen Province

ผศ.ดร.จักษวสสณ วงศ์พสววัณ และคณะ*

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง “การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น” มีวัตถุประสงค์ ๓ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ ๒) เพื่อศึกษาการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น และ ๓) เพื่อวิเคราะห์ผลการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ จะต้องปฏิบัติให้ไปตามกระบวนการของหลักไตรสิกขาเพื่อบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต โดยเริ่มจากหลักศีลสิกขา หรือกระบวนการระเบียบปฏิบัติ (วินัย) เพื่อให้เกิดความชอบการกระทำชอบ และการประกอบอาชีพชอบเป็นแนวทางและกรอบที่กำกับการกระทำหรือการประกอบกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดความเรียบร้อยดีงาม จากนั้นก็ยกขึ้นสู่ระดับสมาธิสิกขาหรือกระบวนการฝึกอบรมจิต เพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกให้เกิดความสมดุลระหว่างกายและจิตเป็นกระบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด และกระบวนการสุดท้ายคือปัญญาสิกขาหรือกระบวนการทางความรู้เป็นวิธีการอบรมศึกษาเพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนคติความเชื่อค่านิยมที่ถูกต้องมีความดำริไตร่ตรองที่ชอบถือได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาขั้นสูงสุดที่สามารถควบคุมตนเองและสภาวะต่างๆ ที่กระทบเข้ามาสู่ชีวิตได้อย่างดีเยี่ยม

* อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น และคณะประกอบด้วย พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ดร., พระมหาจรัญ กิตติปัญญา, ดร., ผศ.ดร.จรัส ลีกา, และ ร.ต.ดร.วสันต์ ศรีสอาด

การพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขาที่เชื่อมโยงกับอริยมรรค ๘ พบว่าปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา ๓ ระดับด้วยกัน คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ปัญญาระดับภาวนามยปัญญาถือว่าเป็นปัญญาขั้นสูงสุด เพราะเป็นวิธีที่สร้างสรรค์ปัญญาขึ้นมาได้ด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติ จนกระทั่งเกิดประจักษ์แจ้งแห่งเหตุของปัญหาและสามารถแก้ปัญหาที่ผ่านได้เสร็จสิ้นด้วยตนเองการที่จะปฏิบัติจนบรรลุถึงปัญญาขั้นสูงสุดนี้ได้ต้องอาศัยหลักไตรสิกขาที่ผ่านการเชื่อมโยงกับหลักอริยมรรค ๘ นั่นคือการนำเอาหลักอริยมรรค ๘ มาจัดเป็นแนวปฏิบัติให้เหลือเพียง ๓ หมวด คือ หมวดแห่งศีลสิกขา หมวดแห่งสมาธิสิกขา และหมวดแห่งปัญญาสิกขา ฉะนั้นการนำหลักไตรสิกขามาปฏิบัติอย่างเป็นกระบวนการ จึงทำให้ได้ศึกษาหรือปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ไปด้วย ในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นการพัฒนาปัญญาแบบครบวงจร นั่นคือการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง โดยเบื้องต้นให้ผู้ปฏิบัติมีความคิดเห็นที่ถูกต้องเสียก่อนแล้วค่อยเพียรสร้างปัญญาในทางโลก (โลกียปัญญา) จากนั้นจึงค่อยพัฒนาปัญญาในระดับสูงขึ้นไปจนบรรลุถึงปัญญาขั้นสูงสุด (โลกุตระปัญญา) หรือ นิพพาน

ผลการพัฒนาปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน พบว่า สำนักนี้ได้ใช้หลักสติปัฏฐาน ๔ เป็นแนวทางในการพัฒนาปัญญาทั้งพระภิกษุและประชาชนทั่วไป โดยเน้นให้พิจารณาทำความเข้าใจในเรื่องของกาย เวทนา จิต ธรรม ผลของการนำหลักสติปัฏฐาน ๔ ไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ทำให้รู้เท่าทันสภาวะของอารมณ์กับสิ่งภายนอกที่มากกระทบจิตได้ดีขึ้น ทำให้รู้เข้าใจสภาวะของความเป็นจริงในชีวิตมากขึ้น การยึดติดแบบโลกๆ ทั่วไปก็ลดน้อยลง ทำให้หันมาศึกษาเรียนรู้ตัวเองมากขึ้น ทำให้การใช้ชีวิตอยู่ในสังคมแห่งการเปลี่ยนแปลงได้ดีขึ้น ทำให้ไม่กระวนกระวายใจรู้เท่าทันสภาวะของจิตใจของตน โดยไม่ให้เกิดเป็นทาสสิ่งที่ยั่ววนใจอันจะนำไปสู่ความเสื่อมในชีวิต ทำให้รู้ว่าสิ่งไหนควรทำ สิ่งไหนไม่ควร สิ่งไหนผิด สิ่งไหนถูก รู้จักหลีกเลี่ยงทางแห่งความเสื่อม และปฏิบัติตนให้อยู่แต่ในสิ่งที่เป็นกุศลธรรม

คำสำคัญ: การพัฒนาปัญญา, พุทธจริยศาสตร์, สำนักปฏิบัติธรรม

Abstract

The Research paper “The study analyzed the intellectual development in the way of Buddhist ethics of the Meditation center of Probannontan temple, Naimuang Sub-District, Muang District, KhonKaen Province” had three main purposes : 1) to study the concept of intellectual development in the way of Buddhist ethics, 2) to study the intellectual development of the Meditation center of Probannontan temple, Naimuang Sub-District, Muang District, KhonKaen Province, and 3) to analyze the effects of the

intellectual development of the Meditation center of Probannontan temple, Naimuang Sub-District, Muang District, KhonKaen Province

The result of research found that: the intellectual development in the way of Buddhist ethics must adhere to the principle of a threefold process to achieve the ultimate goal of life, by the start from the main precepts or regulations to be right speech, to be right action, and to be right live hood. It is guided and directed the actions of assembly tasks to successfully achieve good. Then raised to the level of concentration or mental training process, to develop mental consciousness to be balance between body and mind, it is a process of advocating for getting things into your life away with high efficiency. And the last is the intellectual or cognitive processes, it is a way of training for the knowledge and wisdom, it has resulted in attitudes, beliefs, and values the right idea, it is a process that can develop high intelligence and self-control in the various conditions took the life as well.

The intellectual development in connection with the Noble Eightfold Path found that the Intellectual development in the way of Buddhist ethics arose from the three levels of the development process: the wisdom of the listening, the wisdom of the idea, and the wisdom of mindfulness meditation. The wisdom arising from the mindfulness meditation is considered the most advanced intelligence, as it is a creative way to come up with their own in tell ligenge through processes embarked practicemeditation, until the revelation of the cause of the problem and can solve it by them selves. In order to achieve this highest wisdom, it relies primarily threefold through links with Noble Eightfold Path that was the introduction to the Noble Eightfold Path is the practice to only three categories that is a group of morality, a group concentration, and a group of intelligence. So dance the lead threefold to perform a process, it has to follow the Noble Eightfold Path. In the way of Buddhist ethics constitutes a comprehensive intellectual development, that is to follow the Middle Path, in the first of all, practitioner must have seen the rightway before, then seek worldly wisdom, and then develop a higher level of intelligence to achieve the highest wisdom or Nippana.

The result of intellectual development in the way of Buddhist ethics of the Meditation center of Probannontan temple found that the Probannontan temple Used the

four foundations of mindfulness (Satipatthana 4) as a guide in the intellectual development to the monks novices and people, by focusing on the understanding of the tools of physical, mental, mind, and Dhammas (mindfulness of the body, mindfulness of feelings or sensations, mindfulness of mind or consciousness and mindfulness of Dhammas). The main effect of bringing the Stipatthana 4 to use in everyday life,found that: Knowingly making a state of emotion that comes with an external impact can be improved to be good, Knowingly making to understand the state of the real life, adherence to make things less, make turned himself in to learn more, can adapt itself to a changing world better, do not knowingly disturbed state of mind is not enslaved by temptation that will lead to a deterioration in life, know what to do and should not do., knowing what is right and wrong,Know as a way of avoiding deterioration, and behave in the principle of morality.

Keywords: Intellectual Development, Buddhist Ethics, Meditation Center

๑. บทนำ

การดำเนินชีวิตของมนุษย์ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ไร้ขีดจำกัดไร้กรอบและวิถีทางแห่งความคิดที่ถูกต้องในยุคปัจจุบันนี้ เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและโลกไร้พรมแดน เป็นชีวิตที่เต็มไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกสบายทางวิทยาการสมัยใหม่ๆ การอุปโภคบริโภคสิ่งเหล่านี้ เป็นสิ่งที่หาได้ง่ายในสังคมยุคนี้ มีจำหน่ายหรือมีให้บริการอยู่ทั่วทุกแห่ง ทั้งนี้ก็เพราะว่าภาวะทางสังคม ซึ่งอยู่ในโลกแห่งการแข่งขันกัน มนุษย์จึงมีชีวิตอยู่ในโลกแห่งการเร่งรีบกับหน้าที่การงาน จึงมักจะตกเป็นเหยื่อต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นโดยไม่รู้ตัว มนุษย์ในยุคนี้จึงเป็นผู้บริโภคความสุขแบบสุขเอาเผากิน มีชีวิตที่คอยตอบสนองความต้องการแห่งโลกทุนนิยมในการเสพบริโภคนั้นก็เพียงเพื่อตอบสนองอารมณ์เพียงชั่วคราว ไม่ได้คิดถึงความสำคัญต่อการเสพบริโภคสักเท่าไร

ทั้งนี้ก็เพราะว่ามนุษย์ขาดสติสัมปชัญญะและการพิจารณาต่อสิ่งที่มาตอบสนองความต้องการเหล่านั้น ซึ่งในทางพุทธศาสนาเรียกการตอบสนองแบบนี้ว่าเป็นการตอบสนองต่อกิเลสตัณหาที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ และไม่ก่อให้เกิดปัญญาในการเสพบริโภค ลักษณะการบริโภคอย่างนี้เรียกว่าการบริโภคคุณค่าเทียม เป็นการบริโภคที่ไม่ได้คำนึงถึงคุณค่าแท้ที่ได้รับจากอารมณ์ที่มากกระตุ้นให้เกิดการตอบสนองทางประสาทสัมผัสนั้นๆ

จากข้อความข้างต้น สะท้อนให้เห็นปัญหาหรือพฤติกรรมในการเสพบริโภคของผู้คนในยุคสมัยปัจจุบันที่ขาดการพัฒนาปัญญาในการรับรู้ทางอายตนะ กล่าวคือ ขาดปัญญาในการคิดวิจารณ์ญาณที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานทางปัญญาต่อการรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ หรือทางประสาทสัมผัส และประสาทสัมผัสของมนุษย์เรานี้ทางพุทธปรัชญาเถรวาทถือว่าเป็นปัจจัยหลักใน

การเสพบริโภคหรือรับรู้ความเป็นไปของโลก อันมีตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ซึ่งเป็นช่องทางในการรับรู้ของมนุษย์ที่เรียกว่า ทวาร หรือ อายตนะ^๑ ทวารหรืออายตนะ ตามหลักพุทธธรรมถือว่าเป็นช่องทางที่ชีวิตจะเกี่ยวข้องกับโลกได้ เป็นแดนเชื่อมต่อให้เกิดความรู้ หรือทางรับรู้^๒ อันเป็นบ่อเกิดแห่งความรู้ความเข้าใจต่อลักษณะความเป็นไปของโลก ทั้งฝ่ายรูปธรรม คือสิ่งที่ เป็นลักษณะทางกายภาพ เป็นวัตถุ และฝ่ายนามธรรม คืออารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด รัก โลภ โกรธหลงต่างๆ ดังนั้น เมื่อคนเราขาดการพัฒนาทักษะในการเสพบริโภคหรือขาดทักษะการรับรู้ทางอายตนะแล้วจึงสะท้อนให้เห็นปัญหาของสังคมในลักษณะต่างๆ ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการรับรู้ และเรียนรู้มาอย่างไม่ถูกต้องทั้งในอดีตและปัจจุบัน

ปัญหาดังกล่าวนี ในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นสังคมที่ขาดการพัฒนาปัญญาในทางที่ถูกต้องดีงาม นั่นคือเห็นผิดเป็นชอบ เน้นแต่พัฒนาทางวัตถุ แต่ขาดการพัฒนาทางจิตใจ ไม่ได้ส่งเสริมการพัฒนาปัญญาตามหลักพุทธจริยธรรมเพื่อเสริมสร้างภูมิปัญญาป้องกันให้กับตนเองและสังคมอย่างจริงจัง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องหันมาพิจารณาหาทางแก้ปัญหาโดยการเติมปัญญาที่ถูกต้องให้กับสังคม โดยการนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาเป็น

เครื่องมือในการพัฒนาจิตใจของคนในสังคม หลักพุทธจริยศาสตร์ที่จะนำมากล่าวในที่นี้ คือ “อริยมรรคมีองค์ ๘”^๓ ประกอบไปด้วย ศีล สมาธิ ปัญญา เรียกรวมว่า “ไตรสิกขา”^๔ ซึ่งถือว่าเป็นหลักในการแก้ปัญหาสังคมได้ดีที่สุด เพราะเป็นหลักธรรมที่ส่งเสริมในการพัฒนาปัญญาทั้งระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูงสุด นั่นคือสามารถสร้างคนธรรมดาให้เป็นมนุษยชน สร้างมนุษยชนให้เป็นการกัลยาณชน ดังนั้นการที่จะพัฒนาสังคมได้จะต้องเริ่มที่คน และการที่จะพัฒนาคนได้ก็จะต้องเริ่มที่จิตใจ โดยการพัฒนาตรวจสอบจิตตนเองอยู่เสมอ

ในการปฏิบัติฝึกฝนอบรมเพื่อพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์นี้ สำนักปฏิบัติธรรมในแต่ละแห่งถือว่ามีความสำคัญอย่างมากในการที่จะให้การศึกษา เรียนรู้ และวิธิปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงปัญญาและสามารถนำปัญญาที่ได้จากปฏิบัติ นั้นไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคไร้พรหมแดนนี้ และสำนักปฏิบัติธรรมอีกแห่งหนึ่งในจังหวัดขอนแก่น ที่ทำหน้าที่ให้การศึกษาอบรมพร้อมทั้งสอนวิธิปฏิบัติเพื่อพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์นี้คือ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น แห่งที่ ๑ ได้รับประกาศแต่งตั้งให้เป็นสำนักปฏิบัติ

^๑ อภิ.วิ. (ไทย), ๓๕/๑๕๔/๑๑๒.

^๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓-๓๔.

^๓ ที.ม. (ไทย) ๑๐/๔๐๒/๓๓๕.

^๔ ที.ม. (ไทย) ๑๑/๓๐๕/๒๗๒.

ธรรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๘ จากองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ คือมหาเถรสมาคม ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญในการพัฒนาปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมแห่งนี้ จึงได้สนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเรื่องการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น เพื่อนำผลการวิจัยไปปรับใช้ในการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ที่ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะการณ์ของสังคมในยุคปัจจุบันต่อไป

๒. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์

๒. เพื่อศึกษาการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓. เพื่อวิเคราะห์ผลการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

๓. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบล ในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้

๑. กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยภาคสนามนั้น ผู้วิจัยได้ใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (Depth interview) โดยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือ ประชากรผู้เกี่ยวข้องกับสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์โนนทัน จำนวน ๔๐ รูป/คน โดยแบ่งออกเป็น ๔ กลุ่ม คือกลุ่มที่ ๑ ผู้บริหาร/ผู้ปกครอง ๙ รูป/คน ประกอบด้วย ๑) พระสงฆ์ระดับพระสังฆาธิการ จำนวน ๖ รูป ๒) สำนักวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น จำนวน ๑ คน ๓) สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่นจำนวน ๑ คน และ ๔) ผู้นำชุมชน ๑ คน กลุ่มที่ ๒ พระวิปัสสนาจารย์ ๔ รูปกลุ่มที่ ๓ ผู้เข้าอบรม/ปฏิบัติธรรม ๒๒ รูป/คน และกลุ่มที่ ๔ ผู้ให้ความอุปถัมภ์/สนับสนุน ๕ คน

๒. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย และการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน ประกอบด้วยส่วนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ ประกอบด้วย เพศ การศึกษา และตำแหน่งงาน ส่วนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ส่วนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทันเชิงพรรณนาวิเคราะห์ และส่วนที่ ๔ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับผลที่ได้จากการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน มีลักษณะเป็นเชิงพรรณนาวิเคราะห์

๓. การสร้างและหาคุณภาพเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นแบบสัมภาษณ์ โดยเลือกจากกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งมีเกณฑ์ในการคัดเลือกคือ การเลือกแบบเจาะจง

โดยใช้การเลือกจากผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัย จำนวน ๔๐ รูป/คน โดยใช้หลักการดังนี้ ๑) การสร้างแบบสัมภาษณ์ ๒) การเก็บรวบรวมข้อมูล ๓) การวิเคราะห์ข้อมูลและ ๔) ชั้นเรียบเรียงข้อมูล

๔. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษา สรุปประเด็นต่างๆ ดังนี้

๑. ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์พบว่า ปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์เกิดขึ้นจากกระบวนการพัฒนา ๓ ระดับด้วยกัน คือ สุตมยปัญญา จินตามยปัญญา และภาวนามยปัญญา ปัญญาระดับภาวนามย ปัญญาถือว่าเป็นปัญญาชั้นสูงสุด เพราะเป็นวิธีที่สร้างสรรค์ปัญญาขึ้นมาได้ด้วยตนเอง โดยผ่านกระบวนการลงมือปฏิบัติ จนกระทั่งเกิดประกายแห่งเหตุของปัญหาและสามารถแก้ปัญหาได้เสร็จสิ้นด้วยตนเองการที่จะปฏิบัติจนบรรลุถึงปัญญาชั้นสูงสุดนี้ได้ ต้องอาศัยหลักไตรสิกขาที่ผ่านการเชื่อมโยงกับหลักอริยมรรค ๘ นั่นคือการนำเอาหลักอริยมรรค ๘ มาจัดเป็นแนวปฏิบัติให้เหลือเพียง ๓ หมวด คือ หมวดแห่งศีลสิกขา หมวดแห่งสมาธิสิกขา และหมวดแห่งปัญญาสิกขา การนำหลักไตรสิกขามาปฏิบัติอย่างเป็นทางการ จึงทำให้ได้ศึกษาหรือปฏิบัติตามหลักอริยมรรค ๘ ไปด้วยในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่าเป็นการพัฒนาปัญญาแบบครบวงจร นั่นคือการปฏิบัติตามหลักมัชฌิมาปฏิปทาหรือทางสายกลาง โดยเบื้องต้นให้ผู้ปฏิบัติมีความคิดเห็นที่ถูกต้องเสียก่อน แล้วค่อยพิจารณาสร้างปัญญาในทางโลก (โลกียปัญญา) จากนั้นจึงค่อยพัฒนาปัญญาในระดับสูงขึ้นไปจนบรรลุถึง

ปัญญาชั้นสูงสุด (โลกุตระปัญญา)หรือ นิพพาน

๒. ศึกษาการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทันพบว่า สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทันมีรูปแบบในการพัฒนาปัญญาหรือการเผยแผ่พุทธศาสนาในหลายรูปแบบด้วยกัน นี้แสดงให้เห็นถึงความพร้อมในการพัฒนาปัญญาทั้งในเชิงรุกและเชิงรับ ในเชิงรุกนั้น ได้นำสื่อสมัยใหม่ต่างๆ เช่น ระบบอินเตอร์เน็ต แผ่นซีดี และสถานีวิทยุ ซึ่งสื่อเหล่านี้สามารถเข้าถึงได้อย่างครอบคลุมทั้งใกล้และไกล ทำให้สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทันค่อนข้างจะประสบความสำเร็จในด้านการเผยแผ่เชิงรุก ดังจะเห็นได้จากมีชาวต่างชาติหลายประเทศด้วยกันรับทราบจากอินเตอร์เน็ตแล้วเดินทางมาปฏิบัติธรรมที่สำนักแห่งนี้ ซึ่งก็ถือว่าเป็นอีกช่องทางหนึ่งที่สามารถพัฒนาปัญญาทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติด้วยหลักพุทธจริยศาสตร์ ในส่วนการพัฒนาปัญญาแบบเชิงรับนั้นได้จัดโครงการปฏิบัติธรรมและการอบรมเยาวชนในโอกาสต่างๆ อยู่แล้ว ซึ่งถือว่าเป็นรูปแบบที่สำคัญมากอีกรูปแบบหนึ่งในการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ เพราะเป็นสถานที่ตั้งและเป็นจุดศูนย์รวมในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยเฉพาะรูปแบบของการปฏิบัติธรรมหรือการสอนวิปัสสนากรรมฐานนั้นวัดโพธิ์บ้านโนนทันได้เริ่มต้นมาตั้งแต่สมัยพระครูโพธิสารคุณ และทำต่อเนื่องมาจนถึงสมัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ทำให้วัดโพธิ์บ้านโนนทันได้กลายเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่สำคัญ และเป็นแห่งที่ ๑ ของจังหวัดขอนแก่น เป็นที่รู้จักและเป็นที่ยอมรับทั้งทางคณะสงฆ์และบ้านเมือง (ภาครัฐ) ตลอดถึงประชาชน

ทั่วไป

นอกจากนี้ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน โนนทันได้ส่งเสริมการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธ จริยศาสตร์ โดยทุกกิจกรรมของการฝึกฝนอบรม เพื่อการพัฒนาปัญญาจะเป็นไปเพื่อให้เกิดความ เป็นสัปปายะทั้ง ๔ ด้าน คือ อาวาสสัปปายะ อาหาร สัปปายะ บุคคลสัปปายะ และธรรมสัปปายะ ผลการวิจัยพบว่า

ด้านอาวาสสัปปายะ ได้พัฒนาสถานที่ใน บริเวณวัดให้มีความเหมาะสม ร่มรื่น เช่น บริเวณ ลานธรรม ลานโพธิ์ ให้มีความเหมาะสมในการทำ กิจกรรมต่างๆ ด้านอุโบสถก็จัดให้เป็นสถานที่ทำ สังฆกรรมสำหรับพระสงฆ์ และใช้เป็นสถานที่ศึกษา ภาพประวัติพระโพธิสัตว์เวสสันดรและใช้เป็น ที่ปฏิบัติธรรม ด้านสถานที่ปฏิบัติธรรมที่ศาลา โพธิสาร ๗๒ ถูกออกแบบมาให้ใกล้เคียงกับธรรมชาติ มากที่สุด เช่น ทางเข้าศาลาก็ถูกสร้างให้เหมือน ปากถ้ำตามธรรมชาติ สูง ๓ ชั้น แต่ละชั้นจัดไว้ให้ เหมาะกับการปฏิบัติธรรมมีที่พักและห้องน้ำพร้อม บริบูรณ์ ผู้ที่เข้ามาปฏิบัติธรรมภายในวัดโพธิ์ฯ จึง รู้สึกผ่อนคลายด้วยบรรยากาศที่เป็นธรรมชาติ บำบัด สามารถอยู่ปฏิบัติธรรมตลอดได้ทั้งโครงการ โดยไม่มีความกังวลใดๆ เกี่ยวกับสถานที่

ด้านอาหารสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมวัด โพธิ์บ้านโนนทัน ได้พัฒนาทางด้านกายภาพเพื่อให้ เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมเจริญสติปัญญา โดยเน้นการ จัดโรงครัวให้เป็นไปตามหลักอาหารสัปปายะ เพื่อ บริการกลุ่มผู้เข้ารับการอบรมหรือปฏิบัติธรรมในแต่ละ โครงการให้ได้รับความสะดวกสบายในเรื่องของ อาหาร ผลจากการจัดเตรียมพร้อมในเรื่องของ

อาหารของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ทำให้ผู้เข้ารับการอบรมและปฏิบัติธรรมไม่มีความ วิตกกังวลใดๆ ในเรื่องของอาหาร และอาหารที่ทาง วัดจัดให้ก็มีคุณภาพที่เหมาะสมกับช่วงเวลาของ การปฏิบัติธรรม คือเป็นอาหารประเภทย่อยง่าย ทานง่าย ฯลฯ จึงทำให้การปฏิบัติธรรมเป็นไปได้ด้วย ดี มีสมาธิ และสามารถอยู่ปฏิบัติธรรมตลอด โครงการโดยไม่ได้รับพิษภัยจากอาหาร เช่น มีการ แพ้อาหาร เป็นต้น

ด้านบุคคลสัปปายะ สำนักปฏิบัติธรรมวัด โพธิ์บ้านโนนทัน ได้มีการพัฒนาสนับสนุนส่งเสริม ให้บุคลากรภายในวัดได้มีความรู้ความสามารถใน การอบรมและการสอนวิปัสสนากรรมฐาน โดยมีการสร้างจุดแข็งคือการพัฒนาบุคลากรไปพร้อมๆ กันทั้งสองด้าน บุคลากรภายในวัดจะต้องได้รับการ ศึกษาทางโลกและการฝึกปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ด้วยการสร้างจุดแข็งนี้จึงทำให้สำนักปฏิบัติธรรม วัดโพธิ์บ้านโนนทันกลายเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มี บุคลากรที่มีความรู้ความสามารถมากที่สุดแห่งหนึ่ง ในจังหวัดขอนแก่น ผลของการพัฒนาบุคลากร อย่างต่อเนื่องทำให้การอบรมและการสอนวิปัสสนา กรรมฐานได้รับการยอมรับทั้งภาครัฐ เอกชน และ ประชาชนทั่วไป

ด้านธรรมสัปปายะสำนักปฏิบัติธรรมวัด โพธิ์บ้านโนนทัน ได้มีการพัฒนาพระวิทยากรและ พระวิปัสสนาจารย์ให้มีความรู้ความสามารถทั้งทาง โลกและทางธรรมอย่างต่อเนื่องมิได้ขาด จึงทำให้ สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ฯ มีพระวิทยากรและพระ วิปัสสนาจารย์ที่มีทั้งความรู้และภูมิธรรมจำนวน หลายรูป และแต่ละรูปก็ทุ่มเทในการทำงานเผยแผ่

หลักธรรมทางพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาปัญญาประชาชนอย่างเต็มที่ นอกเหนือจากการให้การอบรมและการสอนวิปัสสนากรรมฐานแล้ว ยังพบว่า ทางวัดโพธิ์ฯ ได้บริหารจัดการความรู้ที่เป็นธรรมสัปปายะโดยการนำคตินิยมต่างๆ ไปตีตัวตามทีต่างๆ ในบริเวณวัดเพื่อจะให้คนที่เข้ามาภายในวัดได้ศึกษาหลักธรรมไปด้วย ที่ศาลาปฏิบัติธรรมก็มีภาพปริศนาธรรมและรูปปั้นต่างๆ ให้คนขบคิดตามสติปัญญาของตน และในส่วนของประชาชนผู้เข้ามาอบรมหรือปฏิบัติธรรม ทางวัดจะเน้นให้พูดคุยแต่น้อย หรือถ้าจำเป็นต้องพูดคุยกันก็ให้พูดคุยหรือสนทนาเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติธรรม ห้ามพูดคุยในเรื่องโลกๆ แบบชาวบ้านทั่วไปด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ประชาชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆ กับทางวัดโพธิ์ฯ ได้รับความรู้ที่เป็นหลักธรรมทางพุทธศาสนาในรูปแบบต่างๆ อย่างเต็มที่ และสามารถนำหลักธรรมที่ได้นั้นไปแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันได้

๓. ศึกษาผลการพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ผู้วิจัยได้แบ่งวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ด้าน คือ ด้านศีล ด้านสมาธิ และ ด้านปัญญา ผลของการศึกษาวิเคราะห์ พบว่า

๓.๑ ด้านศีล สำนักนี้ได้พัฒนาปัญญาโดยการฝึกสอนอบรมให้ประชาชนหรือผู้ที่เข้าปฏิบัติธรรมได้เห็นคุณค่าและความสำคัญของศีล และการนำหลักของศีลไปประพฤติปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ผลจากการที่ประชาชนได้นำหลักของศีลไปปฏิบัติ ทำให้เขาเหล่านั้นมีความสำรวมระวังในการใช้ชีวิตมากขึ้น ทำให้มีสติระลึกรู้กลัว

บาปมากขึ้น สามารถใช้ชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข และประพฤติเป็นแบบอย่างในทางที่ดีงามแก่คนรอบข้างและสังคมได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังพบว่า คนที่รักษาศีลเป็นปกติจะไม่วิตกกังวลกับการกระทำความชั่วใดๆ มีชีวิตอยู่แบบพอเพียงไม่ทะเยอทะยานอยากได้ในสิ่งที่เกินความจำเป็นกับการใช้ชีวิตมากนัก จิตใจละเอียดมุ่งทำแต่กุศลธรรมจึงมีผลต่อการทำสมาธิได้ง่าย

๓.๒ ด้านสมาธิได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาปัญญาโดยเน้นกระบวนการฝึกจิตในระดับสมถกรรมฐาน (ฝึกสมาธิ) เพื่อเสริมสร้างการพัฒนาจิตให้อยู่ในระดับสงบและอารมณ์ผ่องใส ไม่เครียด ไม่บีบคั้น มีความปลอดโปร่งและเบาสบาย ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมสามารถยกระดับจิตให้เป็นผู้ที่มีจิตอ่อนโยน รู้เท่าทันสภาวะของจิตได้ดีขึ้น เช่น สามารถแยกแยะระหว่างเรื่องส่วนตัวกับหน้าที่ได้ดี และสามารถเผชิญกับกับสถานการณ์ที่บีบคั้นต่างๆ ได้ดีขึ้น เป็นต้น นอกจากนี้ ยังพบว่า สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ทำให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมไม่มีความวิตกกังวลในเรื่องของปถิโพธิ์ จึงทำให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมมีจิตเป็นสมาธิได้ง่าย ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนา ๒ ด้าน คือ ๑) ด้านสมรรถภาพทางจิตใจและอารมณ์ ได้แก่ สมรรถภาพทางจิตใจและอารมณ์ขั้นพื้นฐาน สมรรถภาพทางจิตใจและอารมณ์ขั้นกลาง และสมรรถภาพทางจิตใจและอารมณ์ขั้นสูง และ ๒) คุณภาพทางด้านจิตใจและอารมณ์ ได้แสดงผลออกเป็น ๔ ด้าน คือ ด้านสุขภาพ ด้านการพัฒนาบุคลิกภาพ ด้านการดำเนินชีวิตประจำวัน ด้านศีลธรรม ด้านสังคม และ ด้านคุณธรรม

๓.๓ ด้านปัญญาได้ส่งเสริมการพัฒนาปัญญาด้วยการฝึกสอนวิปัสสนากรรมฐานเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาปัญญาด้วยการจัดให้มีการฟังเทศนา การสนทนาธรรม และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้องค์ความรู้ด้านการปฏิบัติธรรมกับผู้เข้ารับการอบรมหรือปฏิบัติธรรมด้วย เพื่อส่งเสริมให้เกิดกระบวนการคิดแบบโยนิโสมนสิการ ผลจากการพัฒนาปัญญาด้วยวิธีการคิดแบบโยนิโสมนสิการนี้ ทำให้ผู้เข้าปฏิบัติธรรมเข้าใจวิธีคิดแบบแยกแยะส่วนประกอบต่างๆ ที่เป็นผลของปรากฏการณ์ทั้งหลาย สืบสาวหาสาเหตุถึงสิ่งที่เป็นต้นตอของปัญหาหรือสิ่งที่เป็นปรากฏการณ์ทั้งหลายจนกระทั่งรู้ว่ามันมีความเป็นจริงตามสถานะอย่างไร และผลจากการนำวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันของผู้เข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรม ปรากฏว่า สามารถรู้เท่าทันกับสิ่งที่มากระทบทางอายตนะมี ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ทำให้ไม่ตกเป็นทาสของสิ่งที่มากระทบเหล่านั้น การชีวิตประจำวันก็มีความสุข เพราะสามารถปรับกระบวนการดำเนินชีวิตให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบัน ซึ่งเต็มไปด้วยสิ่งยั่วยวนต่างๆ ทางวัตถุนิยม (กามคุณ) ได้เป็นอย่างดี

๕. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบว่า การดำเนินชีวิตของคนในสังคมปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

อย่างไร้ขีดจำกัด ไร้กรอบ มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มากมายหาได้ง่ายมีบริการอยู่แทบทุกหนทุกแห่ง ระบบการแข่งขันต่างๆ ก็มากขึ้น ทำให้ชีวิตผู้คนในยุคนี้เต็มไปด้วยความเร่งรีบกับหน้าที่การทำงานและการดำเนินชีวิต คนส่วนมากมักจะตามความเปลี่ยนแปลงของสังคมไม่ทัน จึงมักจะตกเป็นเหยื่อต่อสภาวะการเปลี่ยนแปลงเหล่านั้นโดยไม่รู้ตัวในทางพุทธจริยศาสตร์ถือว่า สังคมในยุคปัจจุบันขาดการพัฒนาปัญญาในทางที่ถูกต้องดีงาม จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาเป็นเครื่องมือในการพัฒนาจิตใจของคนในสังคม เพื่อให้รู้เท่าทันสิ่งที่มากระทบทั้งภายในและภายนอก การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์นั้นมีเป้าหมายคือการหลุดพ้นจากกองทุกข์ทั้งปวง บรรลุถึงความจริงสูงสุด นั่นคือ “พระนิพพาน” และการที่เข้าถึงความจริงสูงสุดนั้นได้จะต้องอาศัยปัญญา ในระบบจริยธรรมทางพุทธศาสนาเรียกว่า “ไตรสิกขา” หรือ ศีล สมาธิ ปัญญา และปัญญานี้ถือว่าเป็นแกนหลักของระบบจริยธรรมทั้งหมด ทั้งในแง่ที่ทำหน้าที่ในการนำทางหรือสร้างความเข้าใจ ที่ถูกต้องเกี่ยวกับวิถีและจุดมุ่งหมายของชีวิต ทำหน้าที่แก้ไขหรือคลี่คลายปัญหาหรืออุปสรรคต่างๆ ระหว่างการเดินทางของชีวิตในวิถีจริยธรรม และทำหน้าที่ประจักษ์แจ้งสัจจะ หรือบรรลุเป้าหมายสูงสุดของชีวิต (ปัญญาวิมุตติ)

ผลที่ได้จากการพัฒนาปัญญาของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน เป็นผลที่เกิดจากการนำเอาวิธีการปฏิบัติธรรมแบบสติปัฏฐาน ๔ มาใช้เป็นรูปแบบในการพัฒนาปัญญา และได้นำหลักสี่ปายะ ๔ มาปรับใช้ในการพัฒนา จนทำให้สำนัก

ปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์ได้รับการพัฒนาทั้ง ๒ ด้านไปพร้อมๆ กัน คือด้านจิตภาพและด้านกายภาพ ผลทำให้ผู้เข้ารับการปฏิบัติธรรมเกิดการพัฒนาปัญญาตามหลักไตรสิกขาทั้งสามด้าน คือ ด้านศีล ด้านสมาธิ และด้านปัญญา โดยด้านศีล ทำให้ผู้ที่รักษาศีลเป็นปกติไม่วิตกกังวลกับการกระทำความชั่วใดๆ ใช้ชีวิตแบบพอเพียงไม่ทะเยอทะยานอยากได้ในสิ่งที่เกินความจำเป็นของชีวิต จิตใจมุ่งทำแต่กุศลกรรม ด้านสมาธิ ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถยกระดับจิตให้สูงขึ้น คือสามารถพัฒนาจิตให้อยู่ในระดับสงบและอารมณ์ผ่องใส ไม่เครียด ไม่บีบคั้น มีความปลอดโปร่งเบาสบาย ส่วนด้านปัญญานั้น ทำให้ผู้ปฏิบัติธรรมรู้เท่าทันสภาวะของอารมณ์กับสิ่งภายนอกที่มากกระทบจิตได้ดีขึ้น ทำให้รู้เข้าใจสภาวะของความเป็นจริงในชีวิตมากขึ้น จึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ จะเห็นได้หลักพระพุทธศาสนาจะเน้นถึงการยอมรับศักยภาพของมนุษย์ พระพุทธองค์ทรงเน้นให้เห็นถึงความสำคัญในการพัฒนาชีวิตให้ก้าวไปสู่เป้าหมายที่ดี ว่าด้วยหลักการพัฒนาชีวิตมนุษย์ตามหลักไตรสิกขา ในห้ามพฤติกรรม (ศีล) ด้านจิตใจ (สมาธิ) และด้านปัญญา (ปัญญา) จึงจะถือเป็นพื้นฐานในการพัฒนาให้เยาวชนเป็นมนุษย์ที่มีคุณภาพ^๕

๖. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาปัญญาตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมวัด

โพธิ์บ้านโนนทัน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น พบประเด็นที่ควรเสนอแนะ ดังนี้

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ เนื่องจากสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน เป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติมาเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมากในแต่ละปี จึงควรมีการส่งเสริมและพัฒนาบุคลากรภายในสำนักให้มีความรู้และการใช้ภาษาอังกฤษเพื่อการเผยแพร่หลักพุทธธรรมให้มากกว่านี้

๑.๒ ศาลาปฏิบัติธรรมถึงจะมีเนื้อที่ในการใช้สอยถึง ๓ ชั้น แต่จากการศึกษาก็พบว่าถ้ามีคนมาปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมาก หรือมีกิจกรรมที่สำคัญๆ ที่มีคนมาร่วมเป็นจำนวนมากก็จะทำให้สถานที่แคบลง จึงควรปรับปรุงสถานที่ให้มีพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้น

๑.๓ ควรผลักดันให้สำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทัน เป็นสำนักปฏิบัติธรรมระดับนานาชาติประจำจังหวัดขอนแก่น เพราะมีชาวต่างชาติมาเข้ารับการอบรมปฏิบัติธรรมเป็นจำนวนมากในแต่ละปี และมีบุคลากรที่มีระดับการศึกษาถึงปริญญาเอกที่สามารถใช้ภาษาอังกฤษและสอนชาวต่างชาติได้จำนวนหลายรูป

๒. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

๒.๑ วิเคราะห์ผลการปฏิบัติธรรมชาวต่างชาติของสำนักปฏิบัติธรรมวัดโพธิ์บ้านโนนทันตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น

^๕ เจ้าอธิการประคอง อธิวโน (เชิดสูงเนิน), “การศึกษาริขยมรรค ๘ ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเยาวชนไทย”, วารสารสถาบันวิจัยพินิตธรรม, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๓) : หน้า ๑-๙.

๒.๒ ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาปัญญา
ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ของสำนักปฏิบัติธรรมใน
จังหวัดขอนแก่น

๒.๓ ศึกษาวิเคราะห์การพัฒนา
จริยธรรมของนักเรียนในจังหวัดขอนแก่น

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

(ก) ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๘.

(ข) ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) วารสาร :

เจ้าอธิการประคอง อธิชวโน (เข็ดสูงเนิน). “การศึกษาอริยมรรค ๘ ทีเหมาะสมกับการพัฒนาเยาวชนไทย”. **วารสารสถาบันวิจัยพิมลธรรม**, ปีที ๑ ฉบับที ๒ (กรกฎาคม-ธันวาคม ๒๕๕๗).

(๒) หนังสือ :

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.